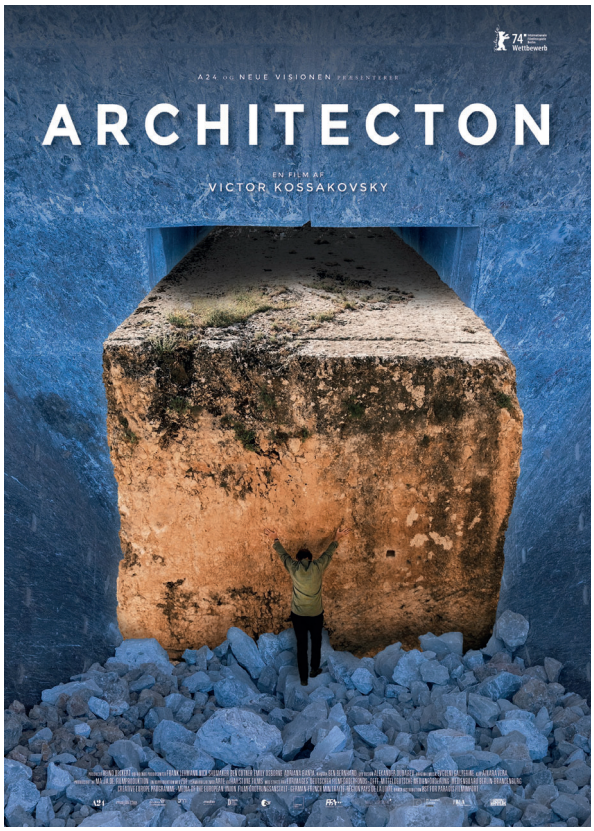
Anmeldelse af Victor Kossakovskys dokumentarfilm Architecton (2024)

Af Peter Thule Kristensen

[1] Plakat fra *Architectons* danske filmpremiere i 2024. Pressefoto fra den danske distributør Øst for Paradis.

STENEN OG BYGMESTEREN

Architecton er titlen på et civilisationskritisk billedessay af den russiske dokumentarist Victor Kossakovsky (f. 1961). Den er del af en filmtrilogi, der undersøger klodens tilstand, for *Architectons* vedkommende med udgangspunkt i arkitektens ('architecton' på græsk) arbejde med materialet sten og dens modstykke beton. Forløberne i trilogien *Vivan las Antipodas!* fra 2011 sammenlignede otte steder, parvis på hver sin side af jordkloden, mens *Aquarela* fra 2018 beskrev konsekvenserne af klimaforandringer med afsæt i vand og is.

Ligesom trilogiens to første film har *Architecton* ikke et konventionelt narrativt forløb og rummer næsten ingen tale eller tekst. Først i en epilog bliver filmens sigte formuleret klart, da Kossakovsky spørger filmens gennemgående skikkelse, den italienske arkitekt og designer Michele de Lucchi (f. 1951): "Hvordan kunne folk lave bygninger, som stod i tusinder af år? Og hvorfor bygger vi bygninger, der holder i 40 år?" Som Kossakovsky konstaterer i et interview efter lanceringen af filmen, lever vi i dag i "sukker-cement tidsalderen" (Laserhotline 2024). Efter vand er beton ifølge filmen den mest brugte substans på jorden, og beton er i modsætning til andre byggematerialer næsten umuligt at genbruge. Også selvom betonen er lavet af sten, der ellers er et bestandigt materiale.

Det store ressourcespild bliver allerede gjort klart i prologens droneoptagelser af udbombede ukrainske betonblokke. Der er ingen mennesker på optagelserne, men fra bombekraterets kant kan vi se ind i de ødelagte lejligheder, hvor tapeter, gardiner og møbler henviser til et liv, der engang var. Den næste filmsekvens introducerer filmens modsætningsforhold mellem den bestandige sten og den uholdbare beton: En ældre mand med et langt skæg, som vi senere erfarer er arkitekten de Lucchi, studerer en gigantisk udhugget stenblok i en antik udgravning. En gådefuld sten, som må have ligget dér i tusinder af år, og som må være skåret ud på stedet, hvis den ikke er slynget derhen af kykloper eller kæmper. Der er tale om én af seks store massive stenblokke i Baalbek (Libanon), men det fremgår først i filmens sluttekster. I det hele taget rummer filmens mange sekvenser af antikke ruiner, stenbrud og ødelagte betonbyer ingen stedsangivelser eller nærmere forklaringer. Det er ikke en film om konkrete steder eller eksempler, men et universelt portræt af vores egen epoke, stillet op ved siden af tidligere civilisationer.

Et gennemgående motiv i filmen, der fungerer som en fortællemæssig rygrad, er et lille anlægsprojekt i arkitekten Michele de Lucchis have i et idyllisk vinterlandskab uden for Milano. Med hjælp fra to stenhuggere konstruerer de Lucchi en stor cirkel i haven af små stenstykker, der definerer omkredsen. Den er, som arkitekten siger ved projektets afslutning, en "magisk cirkel, fordi der er ingen, der har behov for at lave en sådan cirkel". Man fornemmer, at det møjsommelige arbejde med at grave en rende, kløve stenene og tilpasse dem har en metafysisk karakter. Kroppene og stenene mødes også i et andet af filmens gennemgående motiver, hvor den hollandske installationskunstner Nick Steur (f. 1982) med sine hænder balancerer sten oven på hinanden i kunstfærdige og halssprækkende kompositioner. Andre tilbagevendende motiver er stenbrud, hvor dynamit løsner stenene fra klippesiderne – vist i slowmotion – og valseanlæg findeler dem, antikke ruinlandskaber og delvist ødelagte byplanskaber fra jordskælvet i Tyrkiet i 2023.

Samtidig veksler filmens fortælling mellem nedbrydning og opbygning. Arkitektens cirkel finder langsomt sin form, 3D-printere konstruerer betonfundamenter på en moderne byggeplads, og stenene fra stenbruddet bliver tilvirket i store anlæg, der gør dem klar til brug i cement og beton. Imellem denne opbygning ser vi nedbrydning af de ødelagte byer, hvis betonaffald i sidste ende dumpes i en kæmpe grav for foden af et aktivt stenbrud. En fortællemæssig cirkel bliver hermed sluttet – ligesom arkitektens cirkel – selvom der ikke er tale om nogen cirkularitet i en økologisk forstand, men om et absurd ressourcespild.

I sin æstetik kan *Architecton* minde om Godfrey Reggios (f. 1940) *Koyaanisqatsi* fra 1982, der på hopi-sproget betyder "liv ude af balance". *Koyaanisqatsi* er heller ikke båret af et konventionelt narrativt forløb, men portrætterer vores civilisation gennem bjergtagende panoramaer, som udelukkende er ledsaget af musik komponeret til filmen af Philip Glass (f. 1937). Kossakovsky nævner i et interview denne film som en inspirationskilde, men tilføjer, at musikken i *Architecton* i modsætning til i *Koyaanisqatsi* ikke skal forstås som en dominerende voice-over (Laserhotline 2024). Alligevel spiller den russisk-franske komponist Eugueni Galperines (f. 1974) elektroniske musik i *Architecton* en afgørende rolle i lange sekvenser, hvor den fremhæver bestemte temaer på tværs af filmen. I det hele taget minder *Architecton* i sin opbygning selv om et stykke musik med tilbagevendende temaer, hvor et slutmotiv i et tema foregriber begyndelsesmotivet i det næste. Sort-hvide optagelser af ekspressive antikke og moderne scenerier veksler med slowmotion-optagelser af kaskader af sprængte sten fra stenbruddet og arkitekten og stenhuggerne i haven. Det er stramt komponeret, og samtidig har filmen en progression, hvor nedbrydnings- og opbygningsmotiverne tager til, mens de italesatte pointer kommer til sidst.

I en nutidig bæredygtighedskontekst kan en tænksom og langskægget italiensk postmodernist som Michele de Lucchi, der er kendt som designer i 1980'ernes Memphis-gruppe, muligvis virke malplaceret. Efter sigende valgte instruktøren ham blandt en perlerække af kendte arkitekter på grund af hans ydmyge tilgang til arkitektfaget (Hill 2025), men de Lucchi giver filmen et stænk af pastoral patos, som man kunne have været foruden. Sekvenserne med Nick Steurs stenskulpturer virker lidt løsrevne fra resten af filmen, men sætter den arketypiske sten ind i en samtidskunstnerisk kontekst. Mest interessant er filmens udgangspunkt i et konkret materiale, nemlig stenen, der bliver den egentlige hovedperson. Gennem stenen og betonen følger vi en af denne verdens store materialestrømme, og gennem stenen og det enorme ressourceforbrug, der er forbundet med dens omformning til beton, forstår vi begrænsningerne ved et rent menneskeorienteret verdenssyn.

Denne tilgang er fint i tråd med de seneste års nymaterialistisk-inspirerede diskussion om, hvordan materialer, disses særlige egenskaber og mulighed for genanvendelse kan definere arkitektens arbejde. Bemærkelsesværdigt ved *Architecton* er, at den ikke vender historiske skønhedsidealer ryggen, men trækker på en sublim og pittoresk æstetik. Sublime vandfald af sprængte klippestykker, kannelerede søjleskafter i pittoreske landskaber, ensomme

[2] Stillbillede fra filmen *Architecton*, der viser ødelagte byplanskaber fra jordskælvet i Tyrkiet i 2023. Pressefoto fra den danske distributør Øst for Paradis.

portåbninger med rester af tøndehvælv, væltede stenblokke mellem tidsler og nerier. Giovanni Battista Piranesi (1720-1778) møder nymaterialisme, og måske har de to tilgange meget til fælles. Piranesis *Carceri d'invenzione* fra 1740'erne har sandsynligvis også inspireret til filmens scener fra labyrintiske industrihaller, hvor klippestykkerne bliver findelt og gjort klar til beton. Filmen binder i det hele taget verdener sammen på en egen måde. Musikken blander sig med lyde fra stederne og med langsomme panoreringer hen over vidtstrakte landskaber og ødelagte byer – nogle gange langt fra, andre gange tæt på – mens store maskiner og menneskekroppe som en slags bipersoner håndterer stenene. Det er en film, som alle, der er optaget af, hvordan vi kan bebo planeten, burde give sig tid til at se.

LITTERATUR

A24. 2024. "Press notes. Architecton": chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://filmfestivaltoday.com/wp-content/images/ARCHITECTON-press-notes.pdf.

Hill, John. 2025. "From Qaurry to the Garden: A review of Victor Kossakovsky's 'Architecton'". World-architects.com 31.7.2025: https://world-architects.com/en/architecture-news/insight/from-the-quarry-to-the-garden (sidst tilgået 29.12. 2025).

Kossakovsky, Victor (instr.). 2024. *Architecton*: havde premiere 19.2.2024 i Berlin, kan bl.a. ses på Filmstriben.dk.

Laserhotline. 2024. "Architecton – In Conversation with Victor Kossakovsky": https://www.youtube.com/watch?v=tdxELnuPfdE (sidst tilgået 29.12. 2025).